4) Ἡ ἔννοια τοῦ ἄρθρου 17 τῆς συμβάσεως τῆς 27ης Σεπτεμβρίου 1968 εἶναι ὅτι ἡ νομοθεσία ἑνός συμβαλλομένου κράτους δέν δύναται νά κλονίσει τό κῦρος μιᾶς συμφωνίας περί παρεκτάσεως τῆς ἁρμοδιότητος γιά τόν λόγο καί μόνο ὅτι ἡ γλῶσσα πού ἐχρησιμοποιήθη δέν εἶναι ἐκείνη πού ἐπιτάσσει ἡ ἐν λόγω νομοθεσία.

Mertens de Wilmars Pescatore Mackenzie Stuart Koopmans O'Keeffe

Bosco Due Everling Χλωρός

Ἐδημοσιεύθη σέ δημοσία συνεδρίαση στό Λουξεμβοῦργο τήν 24η Ἰουνίου 1981.

Ὁ γραμματεύς

A. Van Houtte

Ὁ πρόεδρος

J. Mertens de Wilmars

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΩΣ SIR GORDON SLYNN ΠΟΥ ΑΝΕΠΤΥΧΘΗΣΑΝ ΣΤΙΣ 20 ΜΑΪΟΥ 1981 [1]

Κύριε πρόεδρε,
κύριοι δικαστές,

Ἡ παροῦσα ὑπόθεση παρεπέμφθη στό Δικαστήριο ἀπό τό Hof van Cassatie τῶν Βρυξελλῶν μέ διάταξη τῆς 9ης Ἰουνίου 1980, κατ' ἐφαρμογή τοῦ ἄρθρου 3 τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 3ης Ἰουνίου 1971 περί ἑρμηνείας ἀπό τό Δικαστήριο τῆς συμβάσεως τῆς 27ης Σεπτεμβρίου 1968 περί ἁρμοδιότητος τῶν δικαστηρίων καί ἐκτελέσεως ἀποφάσεων ἐπί ἀστικῶν καί ἐμπορικῶν ὑποθέσεων (στό ἑξῆς «σύμβαση»). Ἀφορᾶ τρία ἄρθρα τῆς συμβάσεως: τά ἄρθρα 17 καί 18, περί παρεκτάσεως τῆς ἁρμοδιότητος· καί τό ἄρθρο 22, περί συνεκδικάσεως συναφῶν ἀγωγῶν.

Ἡ Elefanten-Schuh GmbH, ἀναιρεσείουσα στήν διαδικασία ἐνώπιον τοῦ παραπέμποντος δικαστηρίου, εἶναι μία ἑταιρία συσταθεῖσα σύμφωνα μέ τό γερμανικό δίκαιο (τήν ὁποία θά ἀποκαλῶ στό ἑξῆς «ἡ γερμανική ἑταιρία»), ἡ ὁποία ἑδρεύει στό Kleve καί ἔχει ὡς ἀντικείμενο τό ἐμπόριο ὑποδημάτων. Ὁ ἀναιρεσίβλητος Pierre Jacqmain κατοικεῖ στό Schoten τοῦ Βελγίου.

Τήν 1η Φεβρουαρίου 1970, ἡ γερμανική ἑταιρία προσέλαβε τόν Jacqmain ὡς ἐμπορικό της ἀντιπρόσωπο στό Βέλγιο (πλήν

1 — Μετάφραση ἀπό τά ἀγγλικά.

τῶν ἐπαρχιῶν Λουξεμβούργου, Namur καί Hainaut). Ἡ σύμβαση ἐργασίας δέν προσήχθη στό δικαστήριο ἀλλά δέν ἀμφισβητεῖται ὅτι ἔχει συνταγεῖ στήν γερμανική καί ὅτι προέβλεπε ὅτι ὅλες οἱ ἐξ αὐτῆς διαφορές θά ὑπήγοντο στήν ἀποκλειστική ἁρμοδιότητα τῶν δικαστηρίων τοῦ Kleve τῆς Γερμανίας.

Ἀπό ὡρισμένο χρονικό σημεῖο τοῦ 1974, ὁ βασικός μισθός τοῦ Jacqmain κατεβάλλετο ἀπό τήν Elefant NV, τήν βελγική θυγατρική τῆς ἀναιρεσειούσης, τήν ὁποία θά ἀποκαλῶ «ἡ βελγική ἑταιρία». Ἀπό τό τέλος τοῦ 1974, ἡ βελγική ἑταιρία κατέβαλε ἐπίσης καί τήν προμήθειά του. Ἀπό 1ης Σεπτεμβρίου 1975, ὁ Jacqmain εἰργάσθη ὑπό τίς ἐντολές, τήν διεύθυνση καί τόν ἔλεγχο τῆς βελγικῆς ἑταιρίας. Τόν Δεκέμβριο τοῦ 1975, ἀπελύθη χωρίς προειδοποίηση.

Ὁ Jacqmain ἤσκησε τότε ἀγωγή κατά τῆς γερμανικῆς καί τῆς βελγικῆς ἑταιρίας ἐνώπιον τοῦ Arbeidsrechtbank τῆς Ἀμβέρσας. Στηρίζοντας τά αἰτήματά του στό βελγικό δίκαιο, ἐζήτησε ἀποζημίωση γιά τήν λύση τῆς σχέσεως ἐργασίας δυνάμει τοῦ ἄρθρου 20 τοῦ βασιλικοῦ διατάγματος τῆς 20ῆς Ἰουλίου 1955 (MB 3-4 Ὀκτωβρίου 1955), καθώς καί ἀποζημίωση γιά τήν ἀπώλεια τῶν δικαιωμάτων του ὡς ἀποκλειστικοῦ ἀντιπροσώπου, σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 15 τοῦ νόμου τῆς 30ῆς Ἰουλίου 1963 (MB 7ης Αὐγούστου 1963), καί τέλος προσαρμογή τῶν ἀποδοχῶν του πρός τό κόστος διαβιώσεως, τόκους, ἐπίδομα διακοπῶν καί ἀργιῶν καί ἀπόδοση τηλεφωνικῶν ἐξόδων.

Ἡ γερμανική ἑταιρία προέβαλε ἀναρμοδιότητα τοῦ Arbeidsrechtbank βάσει τῆς ρήτρας παρεκτάσεως τῆς ἁρμοδιότητος πού εἶχε περιληφθεῖ στήν σύμβαση ἐργασίας. Τό δικαστήριο ἀπέρριψε τήν ἔνσταση αὐτή βασιζόμενο στά ἄρθρα 627 παράγραφος 9 καί 630 τοῦ βελγικοῦ κώδικος δικονομίας. Τό πρῶτο ἀπό τά ἄρθρα αὐτά καθιερώνει τήν ἀποκλειστική ἁρμοδιότητα, ἐπί ἐργατικῶν διαφορῶν, τοῦ δικαστηρίου τοῦ τόπου ὅπου ἀσκεῖ τήν δραστηριότητά της ἡ οἰκεία ἐπιχείρηση ἤ ἀσκεῖται ἡ σχετική ἐπαγγελματική ἤ ἐμπορική δραστηριότης. Τό δεύτερο ἄρθρο προβλέπει ὅτι οἱαδήποτε συμφωνία ἀντίθετη πρός τό ἄρθρο 627 εἶναι ἄκυρη.

Τό Arbeidsrechtbank ἀπέρριψε ἐπίσης τόν ἰσχυρισμό τῆς βελγικῆς ἑταιρίας, σύμφωνα μέ τόν ὁποῖο ὁ Jacqmain εἶχε συνάψει σύμβαση μέ τήν γερμανική μόνο ἑταιρία. Ἀναφέροντας πολλά νομολογιακά παραδείγματα, τό δικαστήριο ἔκρινε ὅτι, σύμφωνα μέ τό βελγικό δίκαιο, κάθε πρόσωπο ὑπό τίς ἐντολές, τήν διεύθυνση ἤ τόν ἔλεγχο τοῦ ὁποίου ἐργάζεται ἕνας μισθωτός ἀντί ἀμοιβῆς λογίζεται ὡς συμβαλλόμενος στήν σύμβαση ἐργασίας τοῦ μισθωτοῦ αὐτοῦ καί, καταλήγοντας στό συμπέρασμα ὅτι ὑπό τίς περιστάσεις τῆς ὑποθέσεως ἡ γερμανική καί ἡ βελγική ἑταιρία εὐθύνοντο εἰς ὁλόκληρον, ἐπεδίκασε στόν Jacqmain ἀποζημίωση 3 064 160 βελγικῶν φράγκων ἐντόκως, καθώς καί παρεπόμενες ἀποζημιώσεις.

Οἱ δύο ἑταιρίες ἤσκησαν ἔφεση ἐνώπιον τοῦ Arbeidshof τῆς Ἀμβέρσας, στηριζόμενες καί πάλι στήν ρήτρα περί παρεκτάσεως τῆς ἁρμοδιότητος πού περιεῖχε ἡ σύμβαση ἐργασίας. Τό ἐν λόγω δικαστήριο ἐδέχθη μέν ὅτι τό ἄρθρο 17 τῆς συμβάσεως ἐπιτρέπει στούς συμβαλλομένους νά ὁρίσουν μέ ἔγγραφη συμφωνία ὡς ἁρμόδιο τό δικαστήριο συμβαλλομένου κράτους, ἀκόμη καί κατά παρέκκλιση τῶν ἄρθρων 627 παράγραφος 9 καί 630 τοῦ βελγικοῦ κώδικος δικονομίας, ἀπέρριψε ὅμως τόν ἰσχυρισμό τῶν ἑταιριῶν ὅτι τά βελγικά δικαστήρια ἦταν ἀναρμόδια. Διεπίστωσε ὅτι ἡ ἔγγραφη σύμβαση ἐργασίας μεταξύ τοῦ Jacqmain καί τῆς ἀναιρεσειούσης ἦταν

ἄκυρη ὡς μή σύμφωνη πρός τά ἄρθρα 5 καί 10 τοῦ διατάγματος τῆς 19ης Ἰουλίου 1973, πού ρυθμίζει τήν χρήση τῶν γλωσσῶν καί ἐθεσπίσθη ἀπό τό Πολιτιστικό Συμβούλιο τῆς ὁλλανδικῆς πολιτιστικῆς κοινότητος. Σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 5, οἱ ἐργοδότες προσώπων πού ἐργάζονται στίς ὁλλανδόφωνες περιοχές τοῦ Βελγίου πρέπει νά χρησιμοποιοῦν τήν ὁλλανδική γλώσσα σέ κάθε ἔγγραφο πού ἀπευθύνεται στό προσωπικό τους ἤ ὁρίζεται ἀπό τόν νόμο (συμπεριλαμβανομένων), προφανῶς, καί τῶν συμβάσεων ἐργασίας). Τό ἄρθρο 10 προβλέπει ὅτι κάθε ἔγγραφο πού δέν εἶναι σύμφωνο πρός τίς ἀνωτέρω διατάξεις εἶναι ἄκυρο. Ἐπί τῆς οὐσίας τῆς ὑποθέσεως, τό δικαστήριο ἐπεκύρωσε τήν ἀπόφαση τοῦ Arbeidsrechtbank, ἐπιφέροντας μόνο μία μικρή τροποποίηση.

Οἱ δύο ἑταιρίες ἤσκησαν ἀναίρεση ἐνώπιον τοῦ Hof van Cassatie. Τό ἐν λόγω δικαστήριο ἀπέρριψε τήν ἀναίρεση τῆς βελγικῆς ἑταιρίας ὡς ἀπαράδεκτη λόγω ἐκπροθέσμου.

Τό Hof van Cassatie ἔκρινε ὑπέρ τῆς γερμανικῆς ἑταιρίας ὅτι συμβατική ρήτρα μέ τήν ὁποία τά μέρη συμφωνοῦν νά ὑπαγάγουν διαφορές σέ ὡρισμένο δικαστήριο δέν ἐπηρεάζεται ἀπό διατάξεις πού θεσπίζει ἕνα Κράτος μέλος ὅσον ἀφορᾶ τίς σχέσεις ἐργοδοτῶν καί ἐργαζομένων, δεδομένου ὅτι τό ἄρθρο 17 τῆς συμβάσεως τῆς 27ης Σεπτεμβρίου 1968 ἔχει ἐφαρμογή κατά ὁμοιόμορφο τρόπο σέ ὅλα τά συμβαλλόμενα κράτη.

Ὁ Jacqmain ὑπεστήριξε, ἐν τούτοις, ὅτι τό Arbeidsrechtbank τῆς Ἀμβέρσας ἦταν ἁρμόδιο, σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 18 τῆς συμβάσεως, ἐπειδή ἡ ἀναιρεσείουσα παρέστη ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου αὐτοῦ πρός τόν σκοπό ὄχι μόνο νά ἀποκρούσει τήν ἁρμοδιότητα ἀλλά καί νά ἀμυνθεῖ ἐπί τῆς οὐσίας τῆς ὑποθέσεως.

Περαιτέρω, ὁ πληρεξούσιος τοῦ Jacqmain ἡμφισβήτησε τήν δυνατότητα τῆς γερμανικῆς ἑταιρίας νά ἐπικαλεσθεῖ τήν ρήτρα περί παρεκτάσεως τῆς ἁρμοδιότητος, ἀφοῦ ἡ ἀγωγή ἠσκήθη ἀρχικῶς κατά δύο ἑταιριῶν, ἡ μία ἀπό τίς ὁποῖες (ἡ βελγική) δέν εἶχε συμβληθεῖ στήν σύμβαση πού περιεῖχε τήν ρήτρα. Ὑπεστηρίχθη ὅτι ἀφοῦ ἡ ἀγωγή κατά τῆς βελγικῆς ἑταιρίας ἦταν παραδεκτή, ὁ Jacqmain ἠδύνατο νά στηριχθεῖ, ὡς πρός τήν γερμανική ἑταιρία, στό ἄρθρο 22 τῆς συμβάσεως. Τοῦτο ὁρίζει ὅτι ὅταν ἀσκοῦνται συναφεῖς ἀγωγές ἐνώπιον δικαστηρίων διαφορετικῶν συμβαλλομένων κρατῶν, κάθε δικαστήριο, πλήν ἐκείνου πού ἐπελήφθη πρῶτο, δύναται νά κηρύξει ἑαυτό ἀναρμόδιο, ἐφ' ὅσον τό δίκαιο τοῦ δικαστηρίου αὐτοῦ ἐπιτρέπει τήν ἕνωση συναφῶν ὑποθέσεων, τό δικαστήριο δέ πού ἐπελήφθη πρῶτο εἶναι ἁρμόδιο νά ἐκδικάσει καί τίς δύο ἀγωγές. Τό βελγικό δίκαιο, καί εἰδικώτερα τά ἄρθρα 566 καί 634 τοῦ κώδικος δικονομίας, ἐπιτρέπει τήν ἕνωση συναφῶν ἀγωγῶν.

Ἐν ὄψει τῶν ζητημάτων πού ἀνέκυψαν, τό Hof van Cassatie ὑπέβαλε στό δικαστήριο ἕξι ἐρωτήματα. Τό *πρῶτο* ἐρώτημα ἔχει ὡς ἑξῆς,

«1. α) Ἔχει ἐφαρμογή τό ἄρθρο 18 τῆς συμβάσεως τῆς 27ης Σεπτεμβρίου 1968, περί ἁρμοδιότητος τῶν δικαστηρίων καί ἐκτελέσεως ἀποφάσεων ἐπί ἀστικῶν καί ἐμπορικῶν ὑποθέσεων, ὅταν οἱ διάδικοι ἔχουν συμβατικῶς καταστήσει ἁρμόδιο ἕνα δικαστήριο σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 17;»

Τά ἄρθα 17 καί 18, κατά τό μέρος πού ἀφοροῦν τήν παροῦσα ὑπόθεση, ἔχουν ὡς ἑξῆς:

«17. Ἄν, μέ ἔγγραφη συμφωνία ἤ μέ προφορική συμφωνία ἐπιβεβαιουμένη ἐγγράφως, οἱ διάδικοι, ὁ ἕνας τουλάχιστον ἀπό τούς ὁποίους ἔχει τήν κατοικία του στό ἔδαφος ἑνός συμ-

βαλλομένου κράτους, συμφωνήσουν ὅτι ὡρισμένο δικαστήριο ἤ τά δικαστήρια ὡρισμένου συμβαλλομένου κράτους εἶναι ἁρμόδια γιά τήν ἐπίλυση γεγεννημένων ἤ μελλουσῶν διαφορῶν ἐξ ὡρισμένης ἐννόμου σχέσεως, τό δικαστήριο αὐτό ἤ τά δικαστήρια τοῦ κράτους αὐτοῦ καθίστανται ἀποκλειστικῶς ἁρμόδια.

Οἱ συμφωνίες περί παρεκτάσεως τῆς ἁρμοδιότητος δέν παράγουν ἔννομα ἀποτελέσματα ἄν ἀντιβαίνουν πρός τίς διατάξεις τῶν ἄρθρων 12 καί 15 ἤ ἄν τά δικαστήρια ἡ ἁρμοδιότης τῶν ὁποίων σκοπεῖται νά ἀποκλεισθεῖ εἶναι ἀποκλειστικῶς ἁρμόδια δυνάμει τοῦ ἄρθρου 16».

«18. Τό δικαστήριο συμβαλλομένου κράτους, πλήν τῶν περιπτώσεων κατά τίς ὁποῖες ἡ ἁρμοδιότης του προκύπτει ἐξ ἄλλων διατάξεων τῆς παρούσης συμβάσεως, καθίσταται ἁρμόδιο καί ὅταν ὁ ἐναγόμενος παρίσταται ἐνώπιόν του. Ὁ κανόνας αὐτός δέν ἐφαρμόζεται ἄν ἡ παράσταση τοῦ ἐναγομένου ἀποβλέπει στήν ἀμφισβήτηση τῆς ἁρμοδιότητος ἤ ἄν ὑφίσταται ἀποκλειστική ἁρμοδιότης ἄλλου δικαστηρίου δυνάμει τοῦ ἄρθρου 16.»

Ἡ Ἐπιτροπή καί ἡ κυβέρνηση τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου, στίς παρατηρήσεις τους ἐνώπιον τοῦ παρόντος δικαστηρίου, ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ ἀπάντηση στό ἐρώτημα αὐτό πρέπει νά εἶναι καταφατική. Συμμερίζομαι αὐτή τήν γνώμη.

Πιστεύω ὅτι ἀπό τίς λέξεις μέ τίς ὁποῖες ἀρχίζει τό ἄρθρο 18, «apart from» στό ἀγγλικό κείμενο, «outre les cas» στό γαλλικό κείμενο, σαφῶς προκύπτει ὅτι τό ἄρθρο αὐτό θεσπίζει μία ἁρμοδιότητος, ἡ ὁποία συντρέχει πρός ἐκεῖνες πού ἀπορρέουν ἀπό ἄλλες διατάξεις τῆς συμβάσεως. Δέν περιορίζεται σέ περιπτώσεις κατά τίς ὁποῖες τό δικαστήριο δέν εἶναι ἁρμόδιο βάσει ἄλλων διατάξεων τῆς συμβάσεως. Τό ἴδιο προκύπτει νομίζω καί ἀπό τό γερμανικό καί τό ἰταλικό κείμενο.

Ρητῶς ὁρίζεται ὅτι ἡ ἁρμοδιότης πού θεσπίζεται ἀπό τό ἄρθρο 18 δέν ἔχει ἐφαρμογή ὅταν ἄλλο δικαστήριο ἔχει ἀποκλειστική ἁρμοδιότητα σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 16. Τέτοια ρητή ἐπιφύλαξη δέν γίνεται ὡς πρός τό ἄρθρο 17 καί δέν βλέπω κανέναν λόγο γιά τόν ὁποῖο θά πρέπει νά συναχθεῖ σιωπηρή ἐπιφύλαξη. Δέν δύναται εὐλόγως νά ὑποτεθεῖ ὅτι τά ἄρθρα 17 καί 18 ἀποκλείονται ἀμοιβαίως καί ἐφαρμόζονται διαζευκτικῶς, δεδομένου ὅτι προβλέπουν δύο τρόπους μέ τούς ὁποίους ὁ διάδικος δύναται νά ὑπαχθεῖ στήν ἁρμοδιότητα ἑνός δικαστηρίου, δηλαδή τήν συμφωνία καί τήν παράσταση ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου.

Τό ὅτι αὐτή εἶναι ἡ ὀρθή ἑρμηνεία τῆς συμβάσεως ἐνισχύεται, ὅπως ὑπεστηρίχθη στίς παρατηρήσεις πού ὑπεβλήθησαν στό δικαστήριο, ἀπό τό γεγονός ὅτι, σέ μία σειρά διμερῶν συμβάσεων πού ἔχουν συναφθεῖ μεταξύ τῶν Κρατῶν μελῶν καί πού μνημονεύονται στίς παρατηρήσεις, προϋποτίθεται ἤ ἀναγνωρίζεται ὅτι ἡ παράσταση τοῦ ἐναγομένου δύναται νά δημιουργήσει ἁρμοδιότητα ἀκόμα καί ὅταν οἱ διάδικοι ἔχουν συμφωνήσει νά ὑπαγάγουν τίς διαφορές τους σέ ἄλλο δικαστήριο. Καθ' ὅσον γνωρίζω, ἡ ἀρχή αὐτή γίνεται ἐπίσης δεκτή στά ἐθνικά δίκαια πολλῶν, ἄν ὄχι ὅλων, τῶν Κρατῶν μελῶν.

Τό *δεύτερο* ἐρώτημα πού ὑπεβλήθη ἀπό τό Hof van Cassatie ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ἡ ρύθμιση τοῦ ἄρθρου 18 περί τῆς ἁρμοδιότητος ἔχει ἐφαρμογή ὅταν ὁ ἐναγόμενος ὄχι μόνον ἀμφισβητεῖ τήν ἁρμοδιότητα, ἀλλά ἐπί πλέον προβάλλει ἰσχυρισμούς καί ἐπί τῆς οὐσίας τῆς ὑποθέσεως;»

Τό ἐρώτημα αὐτό φαίνεται νά προκύπτει ἀπό τό γεγονός, ὅπως τό ἀντιλαμβάνομαι, ὅτι στό ὁλλανδικό κείμενο, ὅπως καί στό γερμανικό καί στό ἰταλικό, τό δεύτερο

έδάφιο τοῦ ἄρθρου 18 περιέχει ὅρους ἀπό τούς ὁποίους συνάγεται τό ἴδιο νόημα ὅπως καί ἀπό τό ἀγγλικό κείμενο, δηλαδή ὅτι δέν δημιουργεῖται ἁρμοδιότης ἄν ἡ παράσταση τοῦ ἐναγομένου ἀποβλέπει «solely to contest the jurisdiction» [ἀποκλειστικῶς καί μόνο στήν ἀμφισβήτηση τῆς ἁρμοδιότητος]. Ἀπό τίς λέξεις αὐτές προκύπτει ὅτι ὁ ἐναγόμενος πρέπει νά παραστεῖ μέ μοναδικό σκοπό τήν ἀμφισβήτηση τῆς ἁρμοδιότητος. Ἄν ὑπάρχει ἕνας πρόσθετος, ἔστω καί δευτερεύων σκοπός, τότε ἐξακολουθεῖ νά ἔχει ἐφαρμογή τό πρῶτο ἐδάφιο τοῦ ἄρθρου 18. Ἀπεναντίας, κατά τό γαλλικό κείμενο, «Cette règle n'est pas applicable si la comparution a pour objet de contester la compétence». Δέν ὑπάρχει ἀντίστοιχο τῆς λέξεως «solely» [ἀποκλειστικῶς καί μόνο]. Πιστεύω ὅτι τό ἴδιο προκύπτει καί ἀπό τό ἰρλανδικό κείμενο.

Δύναται, βεβαίως, νά ὑποστηριχθεῖ ὅτι ἡ ὀρθή ἑρμηνεία τῶν ὅρων αὐτῶν τοῦ γαλλικοῦ κειμένου καταλήγει στό ἴδιο ἀποτέλεσμα καί ὅτι κατά τήν πρόθεση τοῦ νομοθέτου ἡ παράσταση πρέπει νά γίνει μόνο γιά νά ἀμφισβητηθεῖ ἡ ἁρμοδιότης. Δέν πείθομαι ὅτι αὐτό εἶναι κατ' ἀνάγκην ἀληθές.

Τό παρόν δικαστήριο ἔχει ἤδη παρατηρήσει ὅτι ἡ σύμβαση τῶν Βρυξελλῶν πρέπει νά ἑρμηνεύεται μέ γνώμονα ὄχι μόνον τίς ἀρχές καί τούς σκοπούς της ἀλλά καί τήν σχέση της πρός τήν συνθήκη ΕΟΚ (βλ. πχ ὑπόθεση 12/76 *Tessili* κατά *Dunlop* [1976] ECR, σ. 1473, στήν σ. 1484). Ὅταν ὑπάρχει ἀμφιβολία γιά τούς συγκεκριμένους ὅρους πού χρησιμοποιοῦνται, καί ὅταν ὑπάρχει ἤ ἐνδέχεται νά ὑπάρχει ἀπόκλιση μεταξύ τῶν διαφόρων ἀποδόσεων τῆς συμβάσεως, εἶναι προφανῶς ὀρθό νά λαμβάνονται ὑπ' ὄψη οἱ σκοποί καί οἱ στόχοι τῆς συμβάσεως. Θά ἀντέβαινε πρός τό πνεῦμα καί τούς σκοπούς τῆς συμβάσεως νά παρεμβάλλονται προσκόμματα στούς διαδίκους. Σημαντικές δυσκολίες δύνανται νά προκύψουν στήν πράξη ἄν ὁ ἐναγόμενος ὑποχρεώνεται κατά τήν παράστασή του νά περιορίσει τήν ἄμυνά του στό ζήτημα τῆς ἁρμοδιότητος καί μόνον. Ἄν ἀποτύχει στό κεφάλαιο αὐτό, ἐνδέχεται νά ἀπολέσει τήν δυνατότητα νά ἀπαντήσει στήν ἀγωγή ἤ νά προβάλει ἄλλες δικονομικές ἐνστάσεις. Δέν δύναται ἐξ ἄλλου νά προβάλει τούς σχετικούς ἰσχυρισμούς ἄν ἔχει κινηθεῖ κατ' αὐτοῦ ἡ διαδικασία τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἀποφάσεως στό κράτος ὅπου διαμένει ἤ στό ὁποῖο εὑρίσκονται περιουσιακά του στοιχεῖα, δεδομένου ὅτι τό ἄρθρο 28 τῆς συμβάσεως προβλέπει, ὑπό τήν ἐπιφύλαξη ὡρισμένων ἐξαιρέσεων, ὅτι ἡ ἁρμοδιότης τοῦ δικαστηρίου τοῦ κράτους ὅπου ἐξεδόθη ἡ ἀπόφαση δέν ὑπόκειται σέ ἔλεγχο. Περαιτέρω, εἶναι δυνατό νά ἐμφανισθοῦν περιπτώσεις κατά τίς ὁποῖες τό μέν ζήτημα τῆς ἁρμοδιότητος εἶναι περίπλοκο, τό δέ ζήτημα τῆς οὐσίας ἁπλό. Εἶναι ἀνεπιθύμητο τό ἐνδεχόμενο κατά τό ὁποῖο ὁ ἐναγόμενος πού θέλει νά ἀμφισβητήσει τήν ἁρμοδιότητα κωλύεται νά προβάλει ἕναν ἰσχυρισμό ἐπί τῆς οὐσίας δυνάμενο νά ἐξετασθεῖ ταχέως σέ περίπτωση πού δέν γίνει δεκτή ἡ ἔνσταση ἀναρμοδιότητος. Αὐτό εἶναι ἰδιαιτέρως ἀληθές ὅταν ὁ ἐναγόμενος θέλει νά διασφαλίσει περιουσιακά στοιχεῖα πού ἔχουν κατασχεθεῖ ἤ ἀπειλοῦνται μέ κατάσχεση, ἰδίως στόν ἐμπορικό τομέα. Δέν εἶναι λιγώτερο ἀνεπιθύμητο τό ἐνδεχόμενο κατά τό ὁποῖο ἕνα δικαστήριο, τό ὁποῖο κατά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιχειρηματολογίας τῶν διαδίκων καταλήγει στό συμπέρασμα ὅτι δέν ἔχει ἁρμοδιότητα, ὑποχρεώνεται ἐν τούτοις νά ἐκδικάσει τήν ὑπόθεση ἁπλῶς καί μόνον ἐπειδή ὁ ἐναγόμενος κατά τήν παράστασή του προέβαλε ἐπικουρικῶς καί ἰσχυρισμό ἐπί τῆς οὐσίας ἤ ἄλλη δικονομική ἔνσταση.

Ἡ θέση τοῦ ἀγγλικοῦ δικαίου ἐπί τοῦ ζητήματος αὐτοῦ εἶναι, πιστεύω, αὐστηρό-

τερη ἀπό ἐκείνη τῶν δικαίων ὡρισμένων ἄλλων συμβαλλομένων κρατῶν, κατά τά ὁποῖα δέν λογίζεται κατ' ἀνάγκη ὅτι ὁ ἐναγόμενος ὑποβάλλεται στήν ἁρμοδιότητα ἑνός δικαστηρίου ἁπλῶς καί μόνον ἐπειδή προβάλλει ἰσχυρισμούς ἐπί τῆς οὐσίας. Πρέπει νά ὑπάρχει ἐνσυνείδητη καί ἐν γνώσει ἀποδοχή τῆς ἁρμοδιότητος. Ἀναφέρομαι, χωρίς νά τά ἐπαναλαμβάνω, στά ἀποσπάσματα σχολίων πού περιλαμβάνονται στίς παρατηρήσεις τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου.

Εἶναι ἴσως ὀρθό νά παρατηρηθεῖ ὅτι τό διεθνές δικαστήριο ἐδέχθη ἄποψη παρόμοια πρός ἐκείνη πού γίνεται γενικώτερα δεκτή ἀπό τά Κράτη μέλη, ὅταν ἐκλήθη ν' ἀποφασίσει, σύμφωνα μέ τίς γενικές ἀρχές τοῦ δικαίου, ἄν ἔπρεπε νά θεωρηθεῖ ὅτι ἡ ἰρανική κυβέρνηση εἶχε ἀναγνωρίσει τήν δικαιοδοσία τοῦ δικαστηρίου ζητώντας του νά ἀποφανθεῖ ἐπί σειρᾶς ἐρωτημάτων πού δέν ἀποτελοῦσαν ἀμφισβήτηση τῆς δικαιοδοσίας του. Τό Δικαστήριο ἔκρινε ὅτι «Ἡ ἐφαρμογή τῆς ἀρχῆς τοῦ *forum prorogatum*, ἄν ἦταν δυνατή στήν παροῦσα περίπτωση, θά ἔπρεπε νά βασισθεῖ σέ πράξη ἤ δήλωση τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰράν ἀπό τήν ὁποία νά συνάγεται ἡ ἀναγνώριση τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Δικαστηρίου» *(Anglo-Iranian Oil Company Case,* 1952 ICJ Rep. 89, σ. 113-4).

Κατά τήν γνώμη μου, ἡ ἀπάντηση στό δεύτερο ἐρώτημα εἶναι ὅτι τό δικαστήριο Κράτους μέλους δέν καθίσταται ἁρμόδιο, δυνάμει τοῦ ἄρθρου 18 τῆς συμβάσεως, ἄν ὁ ἐναγόμενος παραστεῖ πρός τόν σκοπό νά ἀμφισβητήσει τήν ἁρμοδιότητα αὐτή, ἐπωφεληθεῖ ὅμως τῆς εὐκαιρίας γιά νά προβάλει καί ἐπικουρικό ἰσχυρισμό ἐπί τῆς οὐσίας τῆς ὑποθέσεως. Ἐφ' ὅσον ὁ ἀρχικός σκοπός εἶναι ἡ ἀμφισβήτηση τῆς ἁρμοδιότητος, ὁ ἐναγόμενος δέν ἐκπίπτει τοῦ δικαιώματος νά προβάλλει τήν ἔνσταση ἀναρμοδιότητος, ἐπειδή προβάλλει ἐπικουρικῶς καί ἰσχυρισμούς ἐπί τῆς οὐσίας.

Τό Hof van Cassatie ζητεῖ ἀπό τό Δικαστήριο ν' ἀπαντήσει στό *τρίτο* του ἐρώτημα μόνο ἄν ἡ ἀπάντηση στό δεύτερο εἶναι καταφατική:

«Σέ περίπτωση καταφατικῆς ἀπαντήσεως, ἡ ἁρμοδιότης πρέπει νά ἀμφισβητηθεῖ *in limine litis;*»

Εἶναι σαφές, ἀφ' ἑνός, ὅτι ἡ σύμβαση δέν ρυθμίζει ζητήματα διαδικασίας. Κατ' ἀρχήν, συνεπῶς, τό στάδιο τῆς δίκης καί ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο πρέπει νά προβάλλεται οἱαδήποτε ἔνσταση προσδιορίζεται ἀπό τήν *lex fori.* Τοῦτο ἀναφέρεται ρητῶς στήν ἔκθεση Jenard (OJ 1979 C 59/1, σ. 38). Πράγματι, τά δίκαια τῶν συμβαλλομένων κρατῶν διαφέρουν σημαντικῶς μεταξύ τους ἐπί τοῦ ζητήματος αὐτοῦ. Ἐπί παραδείγματι, τό ἄρθρο 854 τοῦ βελγικοῦ κώδικος δικονομίας ἀπαιτεῖ, πιστεύω, ἀπό τόν ἐναγόμενο νά ἀμφισβητήσει τήν ἁρμοδιότητα *in limine*· ἀντιθέτως, ὁ γερμανικός κώδικας πολιτικῆς δικονομίας τοῦ παρέχει τήν δυνατότητα νά προβάλει τήν σχετική ἔνσταση σέ οἱοδήποτε στάδιο τῆς δίκης πρό τῆς πρώτης ἐπ' ἀκροατηρίου συζητήσεως. Ἡ ἐναρμόνιση τέτοιων διατάξεων δέν περιλαμβάνεται στούς σκοπούς τῆς συμβάσεως τῶν Βρυξελλῶν.

Πρέπει, ἀφ' ἑτέρου, ν' ἀναγνωρισθεῖ ὅτι αὐτό τοῦτο τό γράμμα τοῦ δευτέρου ἑδαφίου τοῦ ἄρθρου 18 ἀπαιτεῖ ἡ παράσταση νά ἀποβλέπει στήν ἀμφισβήτηση τῆς ἁρμοδιότητος τοῦ Δικαστηρίου. Δέν δύναται νά ὑποστηριχθεῖ ὅτι ἡ παράσταση ἔγινε πρός τόν σκοπό αὐτό ὅταν ἡ ἁρμοδιότης ἀμφισβητεῖται ἀφοῦ πρῶτα γίνει ἡ παράσταση. Ἐπί πλέον, ὁ ἐναγόμενος πού προβάλλει τήν ἔνσταση σέ μεταγενέστερο

στάδιο δυσχερῶς δύναται νά ὑποστηρίξει ὅτι οἱ ἰσχυρισμοί του ἐπί τῆς οὐσίας ἦταν δευτερεύοντες ἤ ἐπικουρικοί ἐν σχέσει πρός τό ζήτημα τῆς ἁρμοδιότητος. Συνεπῶς, ἄν γίνει δεκτή ἡ ἄποψή μου ἐπί τοῦ δευτέρου ἐρωτήματος, ὁ ἐναγόμενος αὐτός ἐκπίπτει τοῦ δικαιώματος νά προτείνει τήν ἀναρμοδιότητα. Στήν ἔνστασή του θά ἀντετάσσετο τό γεγονός ὅτι ἡ προηγουμένη παράστασή του ἰσοδυναμοῦσε μέ ἐκουσία ὑπαγωγή του στήν ἁρμοδιότητα τοῦ δικαστηρίου.

Οἱ σκέψεις αὐτές δέν εἶναι δύσκολο νά συμβιβασθοῦν μεταξύ τους. Τό δεύτερο ἑδάφιο τοῦ ἄρθρου 18 προϋποθέτει, κατά τήν γνώμη μου, ὅτι ἡ παράσταση τοῦ ἐναγομένου ἀποβλέπει στήν ἀπόκρουση τῆς ἁρμοδιότητος. Κατά συνέπεια, ἡ ἁρμοδιότης πρέπει νά ἀμφισβητηθεῖ, ὄχι ἀργότερα ἀπό τήν ἡμέρα τῆς παραστάσεως. Ἀπόκειται ὅμως στήν *lex fori* νά προσδιορίσει τί συνιστᾶ παράσταση.

Τό *τρίτο* καί τό *τέταρτο* ἐρώτημα τοῦ Hof van Cassatie ἔχουν ὡς ἑξῆς:

«α) Συναφεῖς ἀγωγές, οἱ ὁποῖες, ἄν ἀσκηθοῦν χωριστά, θά πρέπει νά εἰσαχθοῦν ἐνώπιον δικαστηρίων διαφορετικῶν συμβαλλομένων κρατῶν, δύνανται νά ἀσκηθοῦν ταυτοχρόνως, κατ' ἐφαρμογή τοῦ ἄρθρου 22 τῆς συμβάσεως, ἐνώπιον ἑνός ἀπό τά δικαστήρια αὐτά, ὑπό τήν προϋπόθεση ὅτι τό δίκαιο τοῦ ἐν λόγω δικαστηρίου ἐπιτρέπει τήν συνεκδίκαση συναφῶν ὑποθέσεων καί ὅτι τό δικαστήριο αὐτό ἔχει ἁρμοδιότητα καί γιά τίς δύο ἀγωγές;

6) Ἰσχύει τό ἴδιο καί στήν περίπτωση κατά τήν ὁποία οἱ διάδικοι σέ μία ἀπό τίς διαφορές ἀπό τίς ὁποῖες προέκυψαν οἱ ἀγωγές ἔχουν συμβατικῶς καταστήσει ἁρμόδιο γιά τήν ἐκδίκαση τῆς διαφορᾶς αὐτῆς, σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 17 τῆς συμβάσεως, δικαστήριο ἄλλου συμβαλλομένου κράτους;»

Ὅπως παρετήρησε ἡ κυβέρνηση τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου, ἡ διατύπωση τῶν ἐρωτημάτων αὐτῶν δημιουργεῖ ὡρισμένες δυσχέρειες. Ὄχι μόνον ἐπειδή τό πρῶτο ἀπό αὐτά ἀρχίζει μέ τήν ὑπόθεση ὅτι ἄν οἱ ἀγωγές ἀσκηθοῦν χωριστά θά πρέπει νά ἀσκηθοῦν ἐνώπιον δικαστηρίων διαφορετικῶν συμβαλλομένων κρατῶν, καί τελειώνει μέ τήν ὑπόθεση ὅτι ἕνα μόνο δικαστήριο ἔχει ἁρμοδιότητα καί ἐπί τῶν δύο ἀγωγῶν. Ἡ δυσχέρεια αὐτή θά ἠδύνατο ἴσως νά παρακαμφθεῖ ἄν ἡ δεύτερη ὑπόθεση ἀναγνωσθεῖ ὡς ἀναφορά σέ ἐθνικό δίκαιο πού «ἐπιτρέπει τήν ἕνωση συναφῶν ὑποθέσεων καί συνεπῶς ἀπονέμει στό δικαστήριο ἁρμοδιότητα καί γιά τίς δύο ἀγωγές». Ἡ κυρία δυσχέρεια, κατά τήν γνώμη μου, ἔγκειται στό γεγονός ὅτι καί μέ τά δύο ἐρωτήματα τό Δικαστήριο ἐρωτᾶται ἄν τό ἄρθρο 22 ἐπιτρέπει στά δικαστήρια νά κηρύσσουν ἑαυτά ἁρμόδια ὑπό ὡρισμένες περιστάσεις.

Τό ἄρθρο 22, ὅμως, δέν ἀφορᾶ τίς περιπτώσεις κατά τίς ὁποῖες ἕνα δικαστήριο δύναται νά κηρύξει ἑαυτό ἁρμόδιο ἐπί συναφῶν ὑποθέσεων. Οἱ σχετικοί μέ τό ζήτημα αὐτό κανόνες πρέπει ν' ἀναζητηθοῦν στό ἄρθρο 6. Τό ἄρθρο 22 ἀφορᾶ τίς περιστάσεις ὑπό τίς ὁποῖες ἕνα δικαστήριο δύναται νά ἀναβάλει τήν ἐκδίκαση τῆς ὑποθέσεως ἤ νά κηρύξει ἑαυτό ἀναρμόδιο ὑπέρ ἄλλου δικαστηρίου, δηλαδή ἐκείνου «πού ἐπελήφθη πρῶτο». Δέν φαίνεται εὔλογο νά συναχθεῖ ἀπό τήν διατύπωση τῶν ἐρωτημάτων αὐτῶν ὅτι τό Hof van Cassatie ζητεῖ νά διαφωτισθεῖ ὡς πρός τίς περιστάσεις ὑπό τίς ὁποῖες δύναται νά ἀναβάλει τήν ἐκδίκαση τῆς ὑποθέσεως ἤ νά κηρύξει ἑαυτό ἀναρμόδιο ὑπέρ τῶν δικαστηρίων τοῦ Kleve ἤ οἱουδήποτε ἄλλου δικαστηρίου «πού ἐπελήφθη πρῶτο»· καί τοῦτο διότι δέν προκύπτει ἀπό κανένα στοιχεῖο τῆς δικογραφίας ὅτι τῆς ὑποθέσεως ἔχουν ἐπιληφθεῖ τά δικαστήρια οἱουδήποτε ἄλλου συμβαλλομένου κράτους πλήν τοῦ Βελγίου: μᾶλλον τό ἀντίθετο συνάγεται.

Μολονότι, βεβαίως, τό παρόν Δικαστήριο ἔχει τήν εὐχέρεια νά ἐπιφέρει στήν διατύπωση τῶν ἐρωτημάτων πού τοῦ ὑποβάλλονται τίς τροποποιήσεις πού τυχόν ἀπαιτοῦνται γιά νά δυνηθεῖ νά ἐπιτελέσει τό ἔργο του, νομίζω ὅτι ἐν προκειμένω δέν θά

εἶχε θέση μία ἐξέταση τῆς σχέσεως μεταξύ τῶν ἄρθρων 6 καί 17 τῆς συμβάσεως, ἀφοῦ στά ἐρωτήματα δέν γίνεται ἀναφορά στό ἄρθρο 6. Ὑπό τίς περιστάσεις αὐτές νομίζω ὅτι ἡ ὁδός εἶναι νά ἀποφανθεῖ τό Δικαστήριο ὅτι στήν παροῦσα ὑπόθεση παρέλκει ἡ ἀπάντηση στό τέταρτο καί στό πέμπτο ἐρώτημα.

Μέ τό *τελευταῖο* ἐρώτημά του τό Hof van Cassatie ἐρωτᾶ:

«Ἀντίκειται στό ἄρθρο 17 τῆς συμβάσεως ἡ ἀπόφανση περί ἀκυρότητος μιᾶς συμφωνίας περί παρεκτάσεως τῆς ἁρμοδιότητος, ὅταν τό ἔγγραφο πού τήν περιέχει δέν ἔχει συνταχθεῖ στήν γλῶσσα πού ὁρίζεται, ἐπί ποινῇ ἀκυρότητος, ἀπό τήν νομοθεσία συμβαλλομένου κράτους, καί ὅταν τό δικαστήριο τοῦ κράτους αὐτοῦ, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου γίνεται ἐπίκληση τῆς συμφωνίας, εἶναι ὑποχρεωμένο δυνάμει τῆς νομοθεσίας αὐτῆς νά διαπιστώσει αὐτεπαγγέλτως τήν ἀκυρότητα τοῦ ἐγγράφου;»

Τό Δικαστήριο ἔχει ἤδη διευκρινίσει ὅτι τό ἄρθρο 17 ἐπιβάλλει στό ἐπιληφθέν δικαστήριο τό καθῆκον νά ἐξετάσει, κατά πρῶτον, ἄν ἡ ρήτρα μέ τήν ὁποία συνεφωνήθη ἡ ἁρμοδιότης του ἀπετέλεσε πράγματι τό ἀντικείμενο συναινέσεως τῶν διαδίκων πού πρέπει νά ἀποδεικνύεται σαφῶς καί ἐπακριβῶς. Τό Δικαστήριο ἔχει ἐπίσης ὑποδείξει ὡρισμένα κριτήρια πού εἶναι δυνατό ἤ ἀναγκαῖο νά χρησιμοποιηθοῦν γιά νά διαπιστωθεῖ ὅτι ὑπῆρξε συμφωνία πού κατηρτίσθη ἤ ἐπεβεβαιώθη ἐγγράφως (βλ. πχ ὑπόθεση 24/76 *Estasis Salotti* κατά *RÜWA* [1976] ECR 1831 καί ὑπόθεση 25/76 *Galeries Segoura SPRL* κατά *Rahim Bonakdarian* [1976] ECR 1851). Προϋποθέσεις πού τάσσονται ἀπό τήν σύμβαση πρέπει νά ἑρμηνεύονται ἀνεξαρτήτως οἱουδήποτε ἰδιαιτέρου ἐθνικοῦ δικαίου. Ἐν τούτοις, ὅπως ἐλέχθη ἀπό τόν γενικό εἰσαγγελέα Capotorti στίς προτάσεις του στήν ὑπόθεση 25/76 (βλ. σ. 1868), «ὅλα αὐτά τελοῦν, βεβαίως, ὑπό τήν ἐπιφύλαξη ἐθνικῶν προϋποθέσεων ὡς πρός ἄλλες ἀπόψεις, τυπικές ἤ οὐσιαστικές, οἱ ὁποῖες δέν ἐμπίπτουν στό πεδίο ἐφαρμογῆς τῶν κανόνων τῆς συμβάσεως πού ὑπόκεινται σέ κοινοτική ἑρμηνεία». Τό ζήτημα στήν παροῦσα ὑπόθεση εἶναι, κατά τήν γνώμη μου, νά καθορισθεῖ πιό ἐθνικό δίκαιο διέπει τίς ἄλλες αὐτές προϋποθέσεις γιά τήν ὕπαρξη ἐγκύρου συμφωνίας.

Κατά πρῶτο, τοῦτο δύναται νά εἶναι τό ἐθνικό δίκαιο τοῦ δικαστηρίου ἐνώπιον τοῦ ὁποίου εἰσάγεται ἡ ὑπόθεση, ὅταν αὐτό δέν συμπίπτει μέ τό δικαστήριο πού προσδιωρίσθη μέ τήν ἔγγραφη συμφωνία στήν ὁποία στηρίζεται ὁ ἐναγόμενος γιά ν' ἀποκρούσει τήν ἁρμοδιότητα. Ὡς γενική ἀρχή δέν νομίζω ὅτι αὐτό εἶναι ὀρθό. Εἶναι δυνατό τό ἐν λόγω δίκαιο νά μή ἔχει κανένα σύνδεσμο μέ τήν συναφθεῖσα συμφωνία καί τό ἐπιληφθέν δικαστήριο ἐνδέχεται νά ἐπελέγη ἀπό τόν ἐνάγοντα ἐπειδή ἁπλούστατα ἄν ἐφαρμοσθεῖ τό ἐθνικό αὐτό δίκαιο θά κηρυχθεῖ ἄκυρη ἡ συμφωνία πού ἐπικαλεῖται ὁ ἐναγόμενος. Μία ἄλλη πιθανή λύση εἶναι νά ἐφαρμοσθοῦν ἀπό τό ἐπιληφθέν δικαστήριο οἱ κανόνες ἰδιωτικοῦ διεθνοῦς δικαίου τῆς χώρας του γιά νά ἐπιλεγεῖ τό ἐθνικό δίκαιο βάσει τοῦ ὁποίου πρέπει νά κριθεῖ τό ζήτημα. Αὐτή ἡ λύση εἶναι σαφῶς περισσότερο ἱκανοποιητική ἀφοῦ τείνει στήν ἐπιλογή ἑνός δικαίου πού ἔχει κάποιο σύνδεσμο μέ τήν συμφωνία τῆς ὁποίας γίνεται ἐπίκληση. Ἔχει, ἐν τούτοις, ὡς ἀποτέλεσμα ὅτι τά δικαστήρια διαφορετικῶν συμβαλλομένων κρατῶν ἐνδέχεται νά ἐπιλέξουν διαφορετικά δίκαια, δεδομένου ὅτι οἱ κανόνες ἰδιωτικοῦ διεθνοῦς δικαίου πού ἐφαρμόζουν διαφέρουν ἀπό χώρα σέ χώρα. Τοῦτο

άντίκειται στόν στόχο, στόν όποῖο δίδεται ἰδιαίτερη ἔμφαση στήν ἔκθεση Jenard ἐπί τῆς συμβάσεως, τῆς ἐπιτεύξεως τοῦ ἀνωτάτου δυνατοῦ βαθμοῦ ἀσφαλείας τοῦ δικαίου γιά τούς ἀστικῶς καί ἐμπορικῶς συναλλασσομένους διά μέσου τῶν συνόρων μεταξύ τῶν συμβαλλομένων κρατῶν. Ἀντίκειται ἐπίσης στήν ἀρχή πού διετύπωσε ὁ γενικός εἰσαγγελεύς Capotorti στίς προαναφερθεῖσες προτάσεις του, δηλαδή στήν «ὁμοιόμορφη μεταχείριση, σέ ὅλα τά Κράτη μέλη, τῶν ἰδιωτῶν μεταξύ τῶν ὁποίων συνομολογοῦνται συμφωνίες περί παρεκτάσεως τῆς ἁρμοδιότητος: ἡ ἀνάγκη αὐτή δέν ἐξυπηρετεῖται ἄν γίνεται παραπομπή στό ἕνα ἤ στό ἄλλο οὐσιαστικό δίκαιο πού διέπει τόν τύπο τῶν ἐγγράφων σύμφωνα μέ τό ἰδιωτικό διεθνές δίκαιο κάθε Κράτους μέλους» (σ. 1845).

Ἡ κυβέρνηση τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου προτείνει μία μέση λύση — κατά τήν ὁποία, ἄν ὑπάρχει χωριστή συμφωνία περί παρεκτάσεως τῆς ἁρμοδιότητος ἤ συμφωνία περί παρεκτάσεως τῆς ἁρμοδιότητος πού ἀποτελεῖ μέρος γενικώτερης συμβάσεως, ἀπό τήν ὁποία ὅμως δύναται νά ἀποχωρισθεῖ, τότε τό δικαστήριο ἐνώπιον τοῦ ὁποίου γεννᾶται τό ζήτημα πρέπει νά κηρύξει ἑαυτό ἀναρμόδιο ἐφ' ὅσον συντρέχουν οἱ τυπικές προϋποθέσεις πού ὁρίζονται στό ἄρθρο 17. Μοῦ φαίνεται δύσκολο νά δεχθῶ αὐτή τήν λύση, ἐν μέρει ἐπειδή δέν προσδιορίζει τό ἐθνικό δίκαιο βάσει τοῦ ὁποίου θά κριθοῦν τά ζητήματα κύρους, πλήν ἐκείνων πού ὑπόκεινται στούς τυπικούς κανόνες αὐτοῦ τούτου τοῦ ἄρθρου 17. Ἐπίσης, ἀπό τήν λύση αὐτή ἀναφύονται ζητήματα πού ἐνδέχεται νά εἶναι δύσκολα — καί στά ὁποῖα διαφορετικά δικαστήρια ἐνδέχεται νά δώσουν διαφορετικές λύσεις, ὅπως τό ζήτημα ἄν ἡ ρήτρα περί ἁρμοδιότητος «δύναται σαφῶς νά ἀποχωρισθεῖ». Ἡ λύση αὐτή ἀφήνει μία κατηγορία περιπτώσεων, κατά τίς ὁποῖες τό κῦρος τῆς ρήτρας περί ἁρμοδιότητος ἐξαρτᾶται ἀπό τό κῦρος ὁλοκλήρου τῆς συμβάσεως, πού κρίνεται κατ' ἐφαρμογή τῶν κανόνων ἰδιωτικοῦ διεθνοῦς δικαίου τοῦ δικαστηρίου πού ἐπελήφθη πρῶτο τῆς ὑποθέσεως. Τοῦτο ἀντιστρατεύεται τήν «ἀρχή τῆς ὁμοιομορφίας, τήν πραγμάτωση τῆς ὁποίας ἐπιδιώκει ἡ σύμβαση» καί στήν ὁποία ἀναφέρεται ὁ γενικός εἰσαγγελεύς Capotorti, σέ ἄλλη ἀλληλουχία, στίς προτάσεις του ἐπί τῆς ὑποθέσεως *Segoura* (σ. 1868).

Κατά τή γνώμη μου, λαμβανομένων ὑπ' ὄψη τῶν σκοπῶν καί τῶν στόχων τῆς συμβάσεως, τό ἄρθρο 17 πρέπει νά ληφθεῖ ὑπό τήν ἔννοια ὅτι θέτει σιωπηρῶς τόν κανόνα ὅτι, ὅταν συγκεκριμένο δικαστήριο ὁρίζεται ὡς ἁρμόδιο σέ ἔγγραφο πού ὑποστηρίζεται ὅτι περιέχει ἔγκυρη συμφωνία ἤ ὅτι ἀποτελεῖ ἐπιβεβαίωση ἐγκύρου συμφωνίας, τό κῦρος τῆς συμφωνίας αὐτῆς πρέπει νά κρίνεται βάσει τοῦ δικαίου τοῦ δικαστηρίου αὐτοῦ. Μόνο μέ τόν τρόπο αὐτό εἶναι δυνατή ἡ τήρηση οἱασδήποτε ἀρχῆς ὁμοιομορφίας.

Δέν νομίζω ὅτι ἡ ἄποψη αὐτή ἀνατρέπεται μέ τό ἐπιχείρημα ὅτι προτρέχει τῆς συμβάσεως περί τοῦ ἐφαρμοστέου δικαίου ἐπί τῶν ἐνοχῶν ἐκ συμβάσεως, ἡ ὁποία κατετέθη πρός ὑπογραφή τήν 19η Ἰουνίου 1980 (OJ 1980 L 266/1), καί ἡ ὁποία στό ἄρθρο 8 παράγραφος 1 προβλέπει ὅτι «ἡ ὕπαρξη καί τό κῦρος συμβάσεως ἤ οἱουδήποτε ὅρου συμβάσεως καθορίζεται ἀπό τό δίκαιο τό ὁποῖο θά τήν διεῖπε σύμφωνα μέ τήν παροῦσα σύμβαση ἄν ἡ σύμβαση ἤ ὁ ὅρος ἦταν ἔγκυροι», μολονότι στήν σύμβαση αὐτή δέν διαλαμβάνονται οἱ ρῆτρες περί παρεκτάσεως τῆς ἁρμοδιότητος. Οὔτε ἀνατρέπεται τό ἐπιχείρημα ἀπό τό γεγονός ὅτι ὁδηγεῖ στό ἴδιο ἀποτέλεσμα μέ ἐκεῖνο πού ὁρίζεται στό σχέδιο τῆς συμβάσεως τῆς Χάγης ὡς πρός τό «for contractuel:» «pour toutes les questions non réglées par les dispositions de la présente Convention ... l'accord d'élection de for est régi par la loi interne de l'État du tribunal élu» (Actes et documents de

la conférence de droit international privé de La Haye 10e Session 1964 IV, p. 18).

Γεννᾶται περαιτέρω τό ἐρώτημα ποιό δικαστήριο πρέπει νά κρίνει τό κῦρος τῆς συμφωνίας ἐφαρμόζοντας τό ἐθνικό δίκαιο τοῦ δικαστηρίου πού ἔχει συμβατικῶς ὁρισθεῖ ἁρμόδιο. Μία πιθανότητα εἶναι νά παραπεμφθεῖ ἀμέσως τό ζήτημα ἀπό τό δικαστήριο ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἀνέκυψε στό δικαστήριο πού ἔχει ὁρισθεῖ ἁρμόδιο ὥστε αὐτό νά ἐκδώσει ἀπόφαση σύμφωνα μέ τό δικό του ἐθνικό δίκαιο. Ἡ λύση αὐτή ἔχει πλεονεκτήματα ἀλλά δέν μοῦ φαίνεται ὀρθή. Ἔχω τήν γνώμη ὅτι τό δικαστήριο ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἀμφισβητεῖται ἡ ἁρμοδιότης πρέπει νά ἀποφασίσει τό ἴδιο ὡς πρός τό κῦρος τῆς συμφωνίας (ὄχι ὅμως ἀπό τήν ἄποψη τῶν τυπικῶν προϋποθέσεων αὐτοῦ τούτου τοῦ ἄρθρου 17), ἐφαρμόζοντας τό ἐθνικό δίκαιο τοῦ συμβατικῶς ὁρισθέντος ὡς ἁρμοδίου δικαστηρίου. Ἄν κρίνει ὅτι σύμφωνα μέ τό δίκαιο αὐτό ἡ συμφωνία εἶναι ἔγκυρη καί ὑπό τήν ἐπιφύλαξη ὅτι ἡ ἁρμοδιότης δέν καθορίζεται ἄλλως κατά τήν σύμβαση τῶν Βρυξελλῶν. Θά παραπέμψει τήν διαφορά κατά τό στάδιο αὐτό. Ἄν κρίνει ὅτι ἡ συμφωνία εἶναι ἄκυρη, θά προχωρήσει στήν ἐκδίκαση τῆς διαφορᾶς.

Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι τό ἄρθρο 27 τῆς συμβάσεως ἐπιτρέπει τήν μή ἀναγνώριση ἀποφάσεως ἄν ἡ ἀναγνώριση αὐτή ἀντίκειται στήν δημοσία τάξη τοῦ κράτους στό ὁποῖο ἐπιδιώκεται ἡ ἀναγνώριση. Δέν γίνεται παραπομπή στήν «ordre public» στό τμῆμα της συμβάσεως περί ἀποκλειστικῆς ἁρμοδιότητος. Νομίζω ὅτι τό δικαστήριο πού ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος περί ὑπάρξεως ἐγκύρου συμφωνίας δέν δύναται νά ἀρνηθεῖ νά τήν ἐφαρμόσει, ἄν κρίνει ὅτι ἡ συμφωνία εἶναι ἔγκυρη σύμφωνα μέ τό ἐθνικό δίκαιο τοῦ δικαστηρίου πού ὡρίσθη συμβατικῶς ὡς ἁρμόδιο. Ἐφ' ὅσον ἡ ἀπόφαση ἐξεδόθη ἀπό τό συμβατικῶς προσδιορισθέν δικαστήριο, ἡ «ordre public» δύναται νά ἀποκτήσει σημασία ἄν ὁ νικήσας διάδικος ἐπιδιώξει τήν ἐκτέλεση τῆς ἀποφάσεως σέ ἄλλο συμβαλλόμενο κράτος, συμπεριλαμβανομένου καί τοῦ κράτους στό ὁποῖο ἀνέκυψε ἀρχικῶς τό ζήτημα· δέν ἀποτελεῖ ὅμως ζήτημα πού πρέπει νά ἐγερθεῖ σέ προγενέστερο στάδιο.

Γιά τούς λόγους αὐτούς προτείνω νά δοθοῦν οἱ ἀκόλουθες ἀπαντήσεις στά ἐρωτήματα τοῦ Hof van Cassatie:

1. α) Τό ἄρθρο 18 τῆς συμβάσεως τῆς 28ης Σεπτεμβρίου 1968 περί ἁρμοδιότητος τῶν δικαστηρίων καί ἐκτελέσεως ἀποφάσεων ἐπί ἀστικῶν καί ἐμπορικῶν ὑποθέσεων ἔχει ἐφαρμογή καί ἄν ἀκόμη οἱ διάδικοι καθώρισαν συμβατικῶς τό ἁρμόδιο δικαστήριο σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 17.

   β) Ὁ κανόνας ἁρμοδιότητος πού θεσπίζει τό ἄρθρο 18 τῆς συμβάσεως ἔχει ἐφαρμογή κάθε φορά πού ὁ ἐναγόμενος ἐκδηλώνει μέ τήν παράστασή του στό δικαστήριο τήν βούλησή του νά ὑπαχθεῖ στήν ἁρμοδιότητά του. Στό ἐθνικό δικαστήριο ἐναπόκειται νά κρίνει, ὡς πραγματικό ζήτημα, τό ἄν ὁ ἐναγόμενος ἐξεδήλωσε τέτοια βούληση. Ἡ προβολή ἰσχυρισμῶν ἐπί τῆς

οὐσίας τῆς διαφορᾶς ἀπό τόν ἐναγόμενο δέν σημαίνει κατ' ἀνάγκη ὅτι ἔχει ὑποβληθεῖ στήν ἁρμοδιότητα τοῦ δικαστηρίου, ἄν οἱ ἰσχυρισμοί αὐτοί γίνονται ἐπικουρικῶς πρός τόν κύριο ἰσχυρισμό ὅτι τό δικαστήριο εἶναι ἀναρμόδιο.

γ) Γιά νά ἀποκλείσει τήν ἐφαρμογή τοῦ κανόνος τοῦ πρώτου ἐδαφίου τοῦ ἄρθρου 18, τό δικαστήριο πρέπει νά πείθεται ὅτι ὁ ἐναγόμενος παρέστη γιά νά ἀποκρούσει τήν ἁρμοδιότητα, ἔστω καί ἄν προσθέτει ἐπικουρικούς ἰσχυρισμούς. Δέν ἀρκεῖ ὁ ἐναγόμενος νά ἀποφασίσει νά ἀμφισβητήσει τήν ἁρμοδιότητα σέ μεταγενέστερο στάδιο. Στό ἐθνικό δίκαιο ἀπόκειται νά καθορίσει τί συνιστᾶ παράσταση, καθώς καί μέ ποιά ἀποδεικτικά μέσα καί μέ ποιά διαδικασία πρέπει νά διαπιστωθεῖ ὅτι ὁ ἐναγόμενος παρέστη γιά νά ἀμφισβητήσει τήν ἁρμοδιότητα.

2. α) ...

6) ...

3. Δικαστήριο συμβαλλομένου κράτους δέν δύναται νά ἀγνοήσει συμφωνία ἡ ὁποία πληροῖ τίς προϋποθέσεις τοῦ ἄρθρου 17 καί εἶναι ἔγκυρη σύμφωνα μέ τό δίκαιο τοῦ κράτους δικαστήριο τοῦ ὁποίου ἔχει συμβατικῶς καταστεῖ ἁρμόδιο καί μέ τήν ὁποία καθίστανται ἀποκλειστικῶς ἁρμόδια γιά τήν ἐκδίκαση μιᾶς διαφορᾶς τά δικαστήρια ἄλλου συμβαλλομένου κράτους, μέ τήν αἰτιολογία ὅτι ἡ συμφωνία αὐτή εἶναι ἀνίσχυρη σύμφωνα μέ τό δίκαιο τοῦ πρώτου συμβαλλομένου κράτους.